

UDK :323.327:347(575.1)

Azim XOLMAXMATOV,
O'zbekiston Milliy universiteti mustaqil izlanuvchisi
E-mail: great-king@inbox.ru

Falsafa fanlari doktori, professor O.Musayev

YOSHLAR SIYOSATINI AMALGA OSHIRISHDA XALQARO STANDARTLARNI JORIY ETISHNING ME'YORIY-HUQUQIY ASOSLARI

Аннотация

Mazkur maqolada dunyoning ilg'or mamlakatlarida erishilgan yutuqlarning asosida yoshlar siyosatini amalga oshirishda qo'llanadigan xalqaro standartlarni joriy etish hamda ushbu standartlarga asos bo'lgan me'yoriy hujjatlar tahlil qilinib, yoshlarga oid siyosatning shakllanishi va alohida siyosiy faoliyat sifatida namoyon bo'lishi masalalari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, sivilizatsiya kelajagi yoshlar bilan bog'liq ekanligi nuqtayi nazardan mutaxassislarning qarashlari asosida sohaga oid siyosat bilan bog'liq jarayonlar ochib berilgan.

Kalit so'zlar: BMT Bosh Assambleyasi, Samarali yoshlar siyosati, rezolyusiya, xalqaro standartlar yoshlar, Yoshlarga mo'ljallangan ijtimoiy xizmatlar, yoshlar tashkilotlari, yoshlar guruhlari, yoshlar birlashmalari, loyiha, dastur.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ВНЕДРЕНИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТОВ В РЕАЛИЗАЦИИ МОЛОДЕЖНОЙ ПОЛИТИКИ

Аннотация

В данной статье анализируется реализация международных стандартов, используемых при реализации молодежной политики, на основе достижений в передовых странах мира и нормативных документов, основанных на этих стандартах. Также с точки зрения того, что будущее цивилизации связано с молодежью, на основе взглядов экспертов раскрываются процессы, связанные с политикой в данной сфере.

Ключевые слова: Генеральная Ассамблея ООН, Эффективная молодежная политика, резолюция, международные стандарты, молодежь, социальные услуги для молодежи, молодежные организации, молодежные группы, молодежные объединения, проект, программа.

LEGAL AND REGULATORY FOUNDATIONS FOR IMPLEMENTING INTERNATIONAL STANDARDS IN YOUTH POLICY

Annotation

This article analyzes the implementation of international standards used in the implementation of youth policy based on the achievements in the advanced countries of the world and the regulatory documents based on these standards. Also, from the point of view that the future of civilization is related to the youth, the processes related to the policy related to the field are revealed based on the views of experts.

Key words: UN General Assembly, Effective youth policy, resolution, international standards, youth, social services for youth, youth organizations, youth groups, youth associations, project, program.

Kirish. XX asr so'nggi choragiga kelib, ko'plab rivojlangan davlatlarda yoshlarga oid siyosat shunchaki yoshlar ishi darajasidan xalqaro miqiyosda davlataro, milliy miqiyosda esa davlat siyosatining mustaqil faoliyat turiga aylandi. Unga doir umuminsoniy tendensiyalar va ustuvor yo'nalishlarni belgilaydigan xalqaro hujjatlar qabul qilina boshlandi. Xususan, 1985 yilda BMT Bosh Assambleyasi tomonidan qabul qilingan "Samarali yoshlar siyosatini shakllantirishning asosiy qoidalari to'g'risida"gi [1] rezolyusiya ana shu jarayonning yaqqol misolidir. Jahon mamlakatlarining milliy manfaatlari va taraqqiyot tamoyillariga mos yoshlar siyosatini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan va eng umumiy xalqaro meyorlar belgilab berilgan ushbu hujjatning qabul qilinishi, bir tomondan uning milliy darajada qo'llanilishi uchun asos yaratdi, ikkinchidan esa, mazkur jarayonning umuminsoniy sivilizatsiya taraqqiyoti uchun nihoyatda muhimligini yana bir bor namoyon qildi, deyish mumkin. Bundan tashqari ushbu hujjat muayyan darajada yoshlar siyosatini amalga oshirishning xalqaro standartlarini ham belgilab berdi. Shuni nazarda tutgan holda, bu hujjatning qabul qilinishi bir tomondan yoshlar siyosatining milliy miqiyosdan xalqaro darajaga ko'tarilganligini boshqa tomondan esa uni amalga oshirishning ilk xalqaro standartlari vujudga kelganligini anglatadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Yoshlar siyosatini amalga oshirishda xalqaro standartlarni joriy etishning meyoriy-huquqiy asoslari to'g'risida ustvor yo'nalish sifatida tahlillarni amalga oshirgan olimlar qatoriga M.Qirg'izboev, Q.Quronboev, A.Jalilov, O.Hasanov, F.Ravshanov, J. Yusupov, A.Boliev,

N.Boymuradov, O'.Shakarov, A.Yuldasheva N.Turg'unova, D.Kattaxanova, kabi taniqli olimlarning izlanishlari va ilmiy ishlarini kiritish mumkin. Shuningdek, mazkur sohadagi ilmiy-nazariy qarashlar bir qator xorijiy olimlarning ilmiy asarlari, maqolalari va monografiyalari o'z aksini topgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot olib borish davomida obyektivlik, tarixiylik, qiyosiy-tarixiy, tuzilmaviy, tuzilmaviy-funksional, tahlil va sintez, induksiya va deduksiya, hujjatlarni o'rganish, ma'lumotni qayta ishlash guruhlash kabi usullardan foydalanildi.

Tahlil va natijalar. Yoshlar siyosatining davlat siyosiyosati darajasida shakllanishiga oid umumjahon tajribasini o'rgangan tadqiqotchilar o'z mamlakatlari bilan o'xshash jihatlariga diqqat qaratadilar. Mazkur tadqiqotda esa bu boradagi jahon tajribasini o'rgangan izlanishlar xulosalarining yurtimizdagi yoshlarga oid davlat siyosatini takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etuvchi jihatlarini tahlil etiladi. Bu boradagi xalqaro tajriba tahlili har qanday mamlakatda davlat siyosatining yoshlarga oid maxsus faoliyat sohasini ishlab chiqish va tadbir etish zarurligini ko'rsatadi. Yoshlarga oid davlat siyosati konstitusion darajada mustahkamlab qo'yilgan Germaniya, Fransiya, Shvesiya, AQSH, Italiya, Ispaniya kabi mamlakatlarning mazkur siyosatni amalga oshirish borasidagi tajribalari yuqorida ilgari surilgan mulohazaning yaqqol tasdig'i bo'la oladi.

Aksariyat tadqiqotchilarning ta'kidlashlaricha, "Postindustrial jamiyatda yoshlarga oid davlat siyosatini ishlab chiqish jarayonlari ko'p jihatdan jahon iqtisodiyotini texnologik

isloh qilishning yangi bosqichida g'arb jamiyatlaridagi mehnat va intellektual resurslarni ishlab chiqarish sharoitlarining murakkablashuvi, oila va maktab singari turli yoshlar ijtimoiylashuv institutlarining inqirozi, shuningdek, jamiyat tuzilmasining murakkab xarakter kasb eta borib, mazkur tuzilmada yoshlar rolining o'sishi kabi xilma-xil omillarga bog'liq bo'ladi"[2]. Shunday ekan, yoshlarga oid davlat siyosatining shakllanish muammosi ijtimoiy voqelikning amal qilish qonuniyatlari bilan o'zaro mutanosiblikda, aniqrog'i, jamiyatning taraqqiyot mantig'iga muvofiq qarab chiqilmog'i lozim.

G'arbda yoshlarga oid davlat siyosatining ilk shakllanish bosqichlari 1950-1960-yillarga to'g'ri keladi. Bu davr o'zida ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy jarayonlarda yoshlarning roli kuchaygan g'arb jamiyatlarining obyektiv qonuniyatlarga muvofiq yangi taraqqiyot bosqichini aks ettiradi[3].

Agar G'arb mamlakatlaridagi yoshlarga oid davlat siyosatining evolyusiyasi tahliliga diqqat qaratilsa, quyidagicha manzaraga guvoh bo'lish mumkin:

1950-yillarda yoshlarga oid davlat siyosati konservativ paternalistik xarakter kasb etgan holda, jamiyat va davlat asosan to'satdan moddiy og'ir ahvolga tushib qolgan oilalar hamda, ijtimoiy guruhlar shuningdek, immigrantrlarga diqqat qaratdi[4].

Bugungi kunda esa dunyoning turli mamlakatlarida yoshlarga oid davlat siyosati yosh aholining xilma-xil qatlamlarini qamrab olgan. Yoshlarga mo'ljallangan ijtimoiy xizmatlar hududiy xususiyatlardan kelib chiqqan holda yagona xalqaro dastur asosida faoliyat ko'rsatmoqda. Aholining yosh qatlamiga yoshlarga oid davlat siyosatining nafaqat obyekti, balki, uning faol subyekti sifatida ham qaralmoqda. Mamlakatimizda bunday qarash mustaqillikni qo'lga kiritgandan keyin qabul qilingan "O'zbekistonda yoshlarga oid davlat siyosatining asoslari" to'g'risidagi qonunda o'z aksini topganligini ta'kidlab o'tish lozim.

Shuningdek, Xalqaro miqyosdagi yoshlarga oid davlat siyosatini tartibga solishga qaratilgan huquqiy meyoriy baza va qonunchilik standartlari BMT tomonidan ishlab chiqiladi hamda amaliyotga tadbiiq qilinadi. 1965 yilda BMTning bosh Assambleyasi tomonidan "Yoshlar o'rtasida xalqlararo o'zaro hurmat va o'zaro tushunish idealini keng yoyish bo'yicha" Deklarasiya qabul qilingan. Keyingi yillarda ham sohaga oid qator muhim huquqiy-meyoriy hujjatlar qabul qilinib amaliyotga tadbiiq qilindi: 1985 yili Xalqaro yoshlar yili deb e'lon qilindi. 1995 yil 14 dekabrda BMT Bosh Assambleyasining rezolyusiyasiga muvofiq, 2000 yilgacha va undan keyingi davrga mo'ljallangan yoshlarga oid umumjahon harakatlar dasturi qabul qilindi; 2000 yilning 20 yanvaridagi 54/120 sonli rezolyusiya bilan 1998 yilda Lissabonda bo'lib o'tgan yoshlar masalalari bo'yicha vazirlarning butunjahon konfrensiyasidagi yoshlar siyosati va dasturi bo'yicha Lissabon deklarasiyasi ma'qullandi[5].

Yuqorida sanab o'tilgan hujjatlar yoshlar va yoshlar tashkilotlarining ijtimoiy hayotdagi faol ishtirokini ta'minlashdan iborat bo'lgan yoshlar siyosatining bosh maqsadining ijrosini xalqaro va milliy miqyosda qonun mustahkamlashga xizmat qilmoqda[6].

Ayrim, Yevropa mamlakatlarida yoshlarga oid davlat siyosati mamlakat siyosatining aniq tuzilmaga ega mustaqil qismi sifatida shakllanib ulgurgan bo'lsa, ba'zilarida esa u hali shakllanish bosqichini boshdan kechirmoqda. Shundan kelib chiqqan holda barcha Yevropa mamlakatlaridagi yoshlarga oid davlat siyosatini tavsiflovchi quyidagi asosiy elementlarni ajratib ko'rsatish mumkin:

Birinchidan, barcha Yevropa mamlakatlarida yoshlarga oid davlat siyosatining tarqalish sohasiga taalluqli elementi sifatida ijtimoiy va geografik guruhlar belgilab qo'yilgan;

Ikkinchidan, davlat va nodavlat notijorat yoshlar tashkilotlarining o'zaro hamkorlikdagi faoliyatlarining roli va mexnizmlari qonun belgilab qo'yilgan;

Uchinchidan, yoshlarga oid davlat siyosati sohasida faoliyat yuritadigan mutaxassislar tayyorlash va ularning malakasini oshirish ham barcha Yevropa mamlakatlariga xos muhim element sanaladi;

To'rtinchidan, yoshlarga oid davlat siyosatining hamkorlik, boshqaruv, vertikal va gorizantal tuzilmalari singari elementlari alohida ajratib ko'rsataladi;

Beshinchidan, yoshlarga oid davlat siyosatini ishlab chiqish va tadbiiq etish jarayonini resurslar bilan ta'minlash (jumladan insoniy va moliyaviy resurslar bilan).

Albatta Yevropa davlatlaridagi huquqiy jihatdan asoslangan va amaliyotga joriy etilgan yuqoridagi mezonlar O'zbekiston Respublikasi "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi qonuni bilan mustahkamlab qo'yilgan.

Birlashgan millatlar tashkilotining ma'lumotlariga ko'ra, dunyodagi 90 foiz mamlakatlarda yoshlarga oid davlat siyosatida ishtirok etuvchi tashkilotlar integrativ xarakter kasb etadi. Bu esa o'z navbatida yuqorida tilga olingan 90 foiz doirasiga kiruvchi mamlakatlarda yoshlarga oid davlat siyosatining subyekti bo'lgan professional siyosiy tashkilotlar va yoshlar tashkilotlari faoliyatlarini muvofiqlashtirish standartlashtirish bilan shug'ullanadigan siyosiy tuzilmalarning mavjudligidan dalolat beradi[7]. Jumladan, O'zbekistonda ham rivojlangan davlatlar o'zaro integratsiyalashgan siyosat olib borilayotganligini ko'rishimiz mumkin. Garchi integrativ yoshlarga oid davlat siyosati masalasi bugungi kunga qadar bahs va munozalarga olib kelayotgan bo'lsada, yoshlar sohasini tartibga solishga qaratilgan muayyan standart qonunchilik tizimi mavjud degan xulosaga kelish mumkin.

O'zbekistonda milliy miqyosda amal qiluvchi yoshlar siyosati bilan shug'ullanuvchi muassasalararo tashkilotlar faoliyati yo'lga qo'yilgan. Yoshlarga oid davlat siyosatida yoshlarning ishtirokini ta'minlovchi asosiy vosita bu yoshlar tashkilotlari hisoblanadi. Ularning yoshlarga oid davlat siyosatidagi ishtiroki va roli turli mamlakatlarda turlicha bo'lsada, yoshlar tashkilotlarining aniq ta'rifi mavjud emas.

Shu o'rinda ta'kidlash lozimki, O'zbekistonda amalga oshirilayotgan yoshlarga oid davlat siyosatidan ayrim jihatlari bilan farq qiluvchi Yevropa mamlakatlarida amalga oshirilayotgan yoshlarga oid davlat siyosati haqida mushohada yuritilganda quyidagilarga e'tibor qaratish talab qilinadi:

Mahalliy yoshlar tashkilotlari yoshlarga oid davlat siyosatining asosini tashkil qilsada, mazkur siyosatni amalga oshirish tuzilmasidagi ularning o'rni deyarli sezilmaydi;

milliy miqyosdagi yoshlar tashkilotlari yoshlar siyosatini ishlab chiqish borasidagi o'z imkoniyatlaridan doim ham to'la foydalanavermaydilar;

Ko'plab yoshlar tashkilotlari a'zolar sonining kamligi tufayli ligitimlashuv borasida inqirozga uchramoqdalar[8]. (Buni aksariyat Yevropa mamlakatlari orasida tug'ilish va yoshlarning kamayib borayotganligi omili bilan izohlash mumkin[9]).

So'nggi o'n yillikda kuzatilgan faktlar an'anaviy yoshlar tashkilotlarini afzal ko'ruvchi yoshlar o'zlarining ijtimoiy hayotda yangicha shakldagi ishtiroklarini istayotganliklaridan dalolat bermoqda. (Jumladan, yoshlar guruhlarining noformal birlashmalari alohida loyiha va dasturlarni keng tadbiiq qilmoqdalar). Bundan tashqari, xalqaro maydonda amalga oshirilayotgan yoshlarga oid davlat siyosati o'z oldiga turlicha o'zaro farqli vazifalarni qo'ymoqda. Bir mamlakatdagi yoshlarga oid davlat siyosati yoshlarning ijtimoiy muammolari profilaktikasi va ularga qarshi kurashish vazifasini bajarsa, boshqa bir mamlakatda mazkur siyosat ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy va ta'lim sohalarida yoshlar uchun teng imkoniyatlar yaratish funksiyasini amalga oshirmoqda.

Mazkur ikki masala O'zbekistonda yoshlarga oid davlat siyosatini amalga oshirishda birdek e'tibor qaratgan holda olib borilmoqda.

Shuni alohida qayd etish lozimki, turli Yevropa mamlakatlarida xilma-xil tuzilmaga ega bo'lgan yoshlar tashkilotlarining faoliyat yuritishiga qaramasdan umummiy miqyosidagi yoshlarga oid davlat siyosatining quyidagi ustuvor yo'nalishlarini o'zida aks ettiruvchi standartlarni ajratib ko'rsatish mumkin:

Ta'lim - kadrlar tayyorlash – bandlik, yoshlar ishi va noformal ta'lim, sog'liqni saqlash, turar joy, ijtimoiy himoya, oilaviy siyosat va bolalar farovonligi, bo'sh vaqt va madaniy soha, bolalar huquqlari, mudofaa va harbiy xizmat[10].

Umr bo'yi ta'lim va tahsil olish yoshlar siyosatining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Aksariyat dunyo mamlakatlari shu jumladan O'zbekistonda ham professional qayta tayyorlash, formal va noformal ta'lim tizimlari hamda ta'lim va trening o'rtasidagi munosabat, shuningdek, mehnat bozoriga bo'ladigan taklif masalalariga alohida e'tibor qaratiladi. Ta'lim faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish va yoshlarning ijtimoiy hayotdagi ishtirokini ta'minlashning muhim vositasi hisoblanadi.

Yevropa mamlakatlarida yoshlarning jismoniy sog'lomliklariga qaramasdan ma'naviy sog'lom muhitning inqirozi kuchayib, psixotrop moddalar iste'molini profilaktikalashga bo'lgan ehtiyoj ortib bormoqda[11].

Garchi turar joy ta'minoti masalasi yoshlarga oid davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri bo'lishiga qaramasdan yaqin kelajakda bu boradagi zaruratning yanada o'rtish ehtimoli yuqori. Yevropa yoshlari davlat tomonidan amalga oshiriladigan ijtimoiy himoya borasida keng imkoniyatlarga egalar. Ammo, bugungi kunga kelib mazkur imkoniyatlar texnika va professional ta'limga qaratilgan dasturlar bilan almashtirilmoqda.

Yoshlar tomonidan sodir etiladigan qonunbuzarliklar ko'pincha ularning jamiyat tomonidan qabul qilinmaganligi tufayli ro'y bersada, Yevropada yoshlar qonunchiligi bo'yicha birmuncha ulkan ishlar amalga oshirilgan.

Madaniy ta'lim va bo'sh vaqtni to'g'ri tashkil qilish sohasi aksariyat Yevropa mamlakatlaridagi yoshlarga oid davlat siyosatining tarixan shakllanib kelgan ustuvor yo'nalishi hisoblanadi. Ammo mazkur yo'nalishni muvaffaqiyatli tadbiq qilish uchun bo'sh vaqt sohasidagi davlat va nodavlat yoshlar tashkilotlarining o'zaro siyosiy hamkorligi talab qilinadi[12].

Yevropa mamlakatlaridagi yoshlarga oid davlat siyosati yoshlar va bolalar birlashmalarini qo'llab-quvvatlash borasidagi o'ziga xos jihati bilan ham ajralib turadi.

Aksariyat tadqiqotlarda Yevropa mamlakatlarida amalga oshirilayotgan yoshlarga oid davlat siyosati bu boradagi xalqaro standart sifatida ko'rsatilmogda. Yoshlar muammolarini hal qilishda hukumatlar va davlatlararo hamkorlikning yaxshi yo'lga qo'yilganligi so'nggi 10 yillikda kuzatilayotgan ijobiy tendensiyalardan hisoblanadi. Shu ma'noda, yoshlar siyosati masalalari xalqaro tashkilotlar jumladan, BMTning faoliyatida o'z aksini topmoqda[13].

Xulosa va takliflar. Umuman olganda yoshlarga oid siyosatining shakllanishi va tadbiq qilinishi bilan bog'liq ikkita o'zaro aloqador elementni ajratib ko'rsatish mumkin. Birinchidan, yoshlar manfaatlarini o'zlari shakllantirishlari hamda ularning qo'llab-quvvatlanishlarini ta'minlashlari lozim. Ikkinchidan, milliy hukumatlar yoshlarning ijobiy intilishlarini qo'llab-quvvatlashi, ularning faoliyatlarini kengaytirishi hamda yoshlarning ijtimoiy hayotda faol ishtiroki uchun zaruriy sharoit yaratmoqlari lozim. Ammo mazkur qo'llab-quvvatlash shartli asosda bo'lmasligi lozim. Aniqlik, mas'ul tashkilotlar yoshlarning manfaatlarini, huquqlari, ehtiyojlarini ta'minlashga oid maxsus dasturlar ishlab chiqishi va muayyan meyorlar o'rnatishi lozim.

BMT tomonidan yoshlar huquqlariga oid bir qator konvensiyalar, paktlar va tavsiyalar[14] qabul qilgan. Bu hujjatlarni yoshlar siyosatini xalqaro miqyosda amalga oshirishning o'ziga huquqiy standartlari deyish mumkin.

ADABIYOTLAR

1. Ильинский, И.М. Молодежь как глобальная проблема человечества. Молодежная политика как императив XXI века / И.М. Ильинский. - М., 2008. - С.9.
2. Сикевич, З.В. Молодежная культура: "за" и "против". Заметки социолога / З.В. Сикевич. - Л., 2010. - С. 34.
3. Горц, А. Метаморфозы труда: Поиск смысла, критика экономического разума / А. Горц // Современная западная социология: Классические традиции и поиски нового смысла. - М., 2009. - С. 43
4. Молодежь в Организации Объединенных Наций / Библиотека документов ООН, связанных с молодежью. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.un.org/youth.html>
5. Лиссабонская декларация по молодежной политике и Брагский план действий в интересах молодежи (A/53/378) / Библиотека документов ООН, связанных с молодежью. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.un.org/youth.html>.
6. Всемирная программа действий, касающаяся молодежи, до 2000 г. и на последующий период (A/RES/50/81) / Библиотека документов ООН, связанных с молодежью. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.un.org/youth.html>.
7. Алешенок, СВ. Государственная поддержка молодежных организаций: Мировой опыт / СВ. Алешенок // Молодежная политика. - М., 2015. - № 77. - С.20.
8. Всемирный доклад по делам молодежи генерального секретаря ООН (2015 г., № А 60/61) / Библиотека документов ООН, связанных с молодежью. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.un.org/youth.html>.
9. http://www.un.org/ru/documents/instruments/docs_ru.asp